

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

О.М. Загурський

ДННУ «Академії фінансового управління» Міністерства фінансів України

Розвиток аграрної сфери, значною мірою, залежить й від організаційно–економічних інновацій, що включають спеціалізацію і концентрацію виробництва; інституціоналізацію нових форм організації виробництва і колективної праці; вдосконалення систем управління; впровадження нових механізмів фінансового забезпечення; удосконалення механізмів державного регулювання та підтримки; удосконалення форм і методів реалізації продукції тощо. Такі інновації можуть бути як новими для сектору, як і такими, що вже запроваджувалися в ньому, але в нових інституціональних умовах набули інших властивостей. До останнього типу організаційно–економічних інновацій відносяться організаційні технології засновані на кооперативних принципах.

Принципи кооперації були запропоновані Р. Оуэном, А. Сен–Симоном, Ш. Фурье, Ф.Бюше, Л.Блананом, Ф. Райффайзенем та іншими вченими ще на початку XIX ст. На території України вони набули широкого розвитку у радянський період, а зі зміною суспільно–політичного ладу і переходом до ринкових принципів господарювання практично зникли.

Необхідність застосування технологій кооперації в сучасних умовах розвитку аграрного сектору України насамперед виражається в наданні можливості дрібним формам господарювання використовувати переваги великотоварного виробництва на основі спільної праці та поєднання зусиль і ресурсів усіх її учасників, не порушуючи при цьому прав приватної власності індивідуального агровиробника. Кооперація підприємницьких зусиль сприяє максимальному використанню власних ресурсів, отриманню додаткового доходу (синергетичного ефекту) від об'єднання, розподілу ризиків, розширенню доступу до ринків та економії трансакційних витрат, згуртуванню роздрібнених агровиробників, зростанню їх класової самосвідомості та напрацюванню вмій і навичок колективного ведення господарства. Разом із економічними ефектами, що несуть процеси кооперації не слід забувати і про їх соціальну орієнтацію спрямовану на створення умов для залучення до праці місцевого населення, що сприятиме зменшенню чисельності безробітних та забезпечить працюючим відповідний дохід, розвиток сільських територій, розширене відтворення сільського середовища. Разом з тим, особливість сучасних інтеграційних трансформацій сільськогосподарських кооперативних організацій насамперед

пов'язана із посиленням їх ринкової влади шляхом концентрації попиту, пропозиції або капіталу. В ролі механізму посилення ринкової влади використовується рішення про створення мережі закупівельних і збутових кооперативів, що забезпечать сукупний попит на матеріально-технічні ресурси і сукупну пропозицію аграрної продукції, які будуть відповідати пропозиціям постачальників і попиту переробної промисловості, чи об'єднання сільськогосподарських, виробничих, кредитних, зберігаючих, маркетингових, збутових та переробних кооперативів з метою створення господарських систем із завершеним технологічним циклом, тобто горизонтальної або вертикальної інтеграції. І, якщо горизонтальна інтеграція, яка може бути проведена шляхом злиття кооперативів, створення союзів або партнерств з метою структурно-функціональної взаємодоповнюваності їх у виробничому процесі, скорочення витрат, більш раціонального використання потужностей і мобільності фінансових ресурсів, покращення своїх конкурентних позицій на агропродовольчих ринках, здебільшого спрямована на концентрацію капіталу і створення єдиної стратегії кооперативних підприємств в галузі, що, в цілому, відповідає кооперативним принципам, то вертикальна інтеграція дедалі згубніше впливає на традиційні підвалини системи кооперативних цінностей.

Зазначимо, що в аграрній сфері, як і в будь-якій іншій галузі з низьким рівнем концентрації, при збереженні ринкових відносин між усіма учасниками вертикально-інтегрованої структури економія від масштабу не буде значною у порівнянні із звичайними ринковими угодами. А додатковий ефект, що виникає від кооперації спільної праці буде скорочуватися через опортуністичну поведінку окремих учасників та складність процедур узгодження цін та взаємозобов'язань, які будуть постійно вимагати проведення нових етапів переговорів. Інша ситуація виникає, коли ринкові трансакції замінюються внутрішньо фірмовими операціями та адміністративними процесами, а ринкова контракція поступається двосторонній контракції, а та, в свою чергу, у міру поступового поглиблення специфічності активів витісняється об'єднаною контракцією «внутрішньою організацією та структурами внутрішньо фірмового управління» [2, с. 84]. У цьому випадку виділяється головне підприємство, роль якого полягає у виході на аграрний ринок для продажу виробленої сільгосппродукції й купівлі необхідних ресурсів для відновлення виробництва. Його поява всередині функціонуючої структури призводить до значної економії за рахунок скорочення трансакційних витрат з укладення ринкових угод між усіма господарюючими суб'єктами всередині організаційної структури, що обумовлює виникнення неринкового типу взаємин через довгострокові контракти. Таким чином, механізм кооперування веде до спрощення процедури господарювання завдяки заміні ринкових трансакцій внутрішньо фірмовими ієрархічними взаємозв'язками. У результаті створюються умови для формування розвинутої форми агропромислової інтеграції, яка об'єднує всі ланки продовольчого ланцюга – починаючи з вирощування продукції сільського господарства та її первинної переробки і закінчуючи реалізацією готових продуктів харчування через роздрібну мережу, і, як наслідок, створення комплексного механізму відтворення в аграрній сфері. Внутрішнє здійснення цих функцій зменшує собівартість кінцевого продукту, спрощує координацію всіх процесів, дозволяє оперувати більш своєчасною та точною інформацією і в кінцевому рахунку зменшує ризик агробізнесу.

Разом з тим, в такому випадку відбувається певна деформація основоположних кооперативних принципів. Це стосується відкритості членства, членських паїв, рівня відповідальності, можливостей залучення зовнішніх інвестицій, а в кінцевому рахунку і права власності на ресурси, що робить таку інтеграцію ближчою до корпоративних принципів ніж до кооперативних. Адже як тільки вся виробнича діяльність інтерналізована в межах однієї організації, постачальник отримує часткову або повну монополію по відношенню до підрозділів, які забезпечує [1, с. 38–39]. Відповідно, сільськогосподарські підприємства, що входять до складу такого об'єднання, позбувшись самостійності лише формально залишаються кооперативними. По суті трансформувались в корпоративні структури (агрохолдинги, агрокорпорації) вони використовуючи законодавчу недосконалість (діючі законодавчі акти, що являються формальною умовою для реєстрації і обліку суб'єктів господарювання вже неадекватно відображають їх справжнє місце в економічній системі) зменшують власне податкове навантаження і створюють приховану форму монополізації певного виду агропродовольчого виробництва.

Таким чином, успіх аграрних реформ, значною мірою, залежить від розвитку сільськогосподарської кооперації, яка допоможе сільськогосподарським товаровиробникам протистояти посередницькому бізнесу, отримати ефект не тільки від виробництва продукції, а й від його обслуговування, переробки та збуту. Проте, важливо не допустити перетворення кооперативів у мо-

нополістичні структури. Кооперативні формування повинні створити на ринку конкурентне середовище, сприяти відродженню великого товарного виробництва, випуску конкурентноспроможної продукції, забезпечити зайнятість і належні умови життя селян, сприяти збереженню сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Коулман, Дж. Введение социальной структуры в экономический анализ [Электронный ресурс] / Дж. Коулман // Экономическая социология, 2009 – Т. 10. – № 3. С. 33–40. – Режим доступа : http://ecsoc.hse.ru/data/2011/12/08/1208204980/ecsoc_t10_n3.pdf
2. Уильямсон, О.И. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, «отношенческая» контрактация» / науч. ред. В.С. Коталько. – СПб, Лениздат, 1996. – 702 с.